

Áthidalni a korlátokat

Milyen előfeltevésekkel láthatunk hozzá egy kötetnek, amelynek borítóján egy olyan mellérendelést olvashatunk, amely látszólag valamifajta dichotóm viszonyt feltételez? Vajon választási lehetőség elé fog állítani bennünket a kötet? Javaslatokat tesz, érvel, netalán nekünk kell végül valamiképpen állást foglalnunk? Kizáró vagy megengedő kettősségről, esetleg dialektikus viszonyról lesz szó a későbbiekben?

Orbán Gyöngyi *Híd és korlát* című tanulmánykötetének fellapozása után hamar rá kell jönnünk, hogy közel sem esetleges a címben a kapcsolatos mellérendelést jelölő „és” kötőszó használata. Ugyanis már az első tanulmány (*Az irodalmi mű mint partitúra*) olvasása után gyanakodhatunk, hogy a mellérendelés, illetve a kapcsolatteremtés fogalmai nem csupán grammatikai vagy retorikai szinten válnak fontossá. Hiszen a kötetben megjelenő tanulmányok szinte kivétel nélkül a nyelv, az irodalom, az értelmezés és a párbeszéd fogalmait, konnotációit, illetve ezek különböző lehetséges kapcsolathálóját járják körül. Ezért elkerülhetetlen lesz, hogy kitüntetett szerephez jusson a tanulmányok, esszék interszjektív, heterogén, ugyanakkor párbeszédre invitáló, értelmezéskísérletekre sarkalló sajátossága.

A már említett kezdőtanulmánynak is két fő komponense van: egyfelől az irodalmi – Hans-Georg Gadamer által „eminens”-nek nevezett – szöveg, másfelől pedig a befogadó, az olvasó, aki életre kelti azt. A tanulmány címében kiemelt zenei szakterminus pedig igencsak indokoltnak tűnik, hiszen az írott szöveg instrukciói, útmutatásai mentén az olvasás, illetve értelmezés folyamata lesz az, ami a szó szoros értelmében megszólaltatja a szövegeket. „Az olvasás interiorizáló munkája révén az értelmezés olyan esemény, amelyben nemcsak a szöveg válik újra jelenvalóvá, hanem általa az olvasó is megtapasztalja önnön jelenvalóságát, úgy, ahogyan a fül jelenvaló a zene számára.” (16)

Egy újabb kettősség tehát, mégpedig egy igen kivételes, ígéretes fajta, hiszen a szöveg idegensége, illetve a vele való találkozás által nem egyszerűen egy olyasfajta értelemkibomlás történik, aminek a végére érhetünk. Hiszen a tárgyalt kezdőtanulmányban is többször hangsúlyozza a szerző, hogy az irodalmi szöveg nem azt akarja, hogy önjelölt detektívekként nyomokat gyűjtsünk, ezzel pedig egyszer és mindenkorra megfejtsük a „rejtélyt”, tehát túl legyünk rajta. Az említett idegenséggel való találkozás során ugyanis mi magunk is arra kapunk meghívást, hogy „társkomponistákká” váljunk, hogy a zene-mű és az alapjául szolgáló partitúra viszonyához hasonlóan elismerjük, az irodalom tapasztalata is mindig több és más, mint amit maga a szöveg tartalmaz.

A fent vázolt dialogicitásnak – főként folyamatjellegéből adódóan – értelemszerű időre van szüksége. A különböző olvasástapasztalatok, illetve értelemkeresések heterogenitásának, eseményszerűségének és nem utolsó sorban egzisztenciális tétjének köszönhetően értéktelített lesz a szöveggel, a szövegnél eltöltött idő. Nem egy végpont felől

válik értelmezhetővé, minősíthetővé, hanem az által a mélységesen személyes, kitüntetett esztétikai tapasztalat által, ami pontosan ebben a folyamatban bomlik ki.

Nem véletlen tehát, hogy a kötet lapjain nem csupán irodalomelméleti – többnyire hermeneutikai és dekonstrukciós – hangoltságú szövegeket olvashatunk, hanem sokkal gyakorlatibb jellegű írásokat is. Olyan elemzések ezek, amelyek pontosan azoknak a folyamatoknak, értelmezéskísérleteknek, jelentésteli csöndeknek, megakadásoknak és újraindulásoknak a lenyomatai, szemléletes és rendkívül olvasmányos kibontásai, amelyeket a fent idézett kezdőtanulmány már valamiképpen megelőlegezett nekünk. Szilágyi Domokos gyermekverseinek elemzése által például a nyelv szuggesztív, teremtő erővel és mágiával teli sajátosságaiba nyerhetünk betekintést, míg Nemes Nagy Ágnes vagy József Attila költészetén keresztül a nyelvi szubverzió, ambiguitás, idegenség-tapasztalatokkal való szembenézés, kapcsolatteremtés folyamataiba láthatunk bele.

Sőt, Nemes Nagy Ágnes *A gondolt-rám-virág* című versének átfogó elemzése kapcsán előkerülő, az emberi kapcsolatok, illetve az ajándékozás természetére, valamint idő-érzékelésünk sajátosságaira rákérdező, alapvetően ontológiai természetű problémák azt is hivatottak szemléltetni, hogy a hermeneutikai tapasztalat csak akkor nevezhető igazán sikeresnek, ha a befogadó ebben a folyamatban legalább olyan intenzitással érzékeli saját magát is, mint az olvasott irodalmi művet. „Minél több időt szánunk tehát az olvasásra, annál többet és teljesebbet kapunk vissza; úgy tűnik, mintha az oda-vissza adásnak és visszonzásnak ez a kölcsönös feltételezettsége és egyensúlya a műalkotást és befogadását az ajándékozáshoz tenné hasonlónak.” (77)

A fent jelzett példák és sajátosságok többnyire a kötet első, *Haladék* című ciklusából származnak, amelyet további két nagyobb egység követ. A tanulmányok kötetbeli szerkezetének egymásutánja azonban közel sem tekinthető véletlenszerűnek, annak ellenére sem, hogy a szövegek zöme a kötet kiadását megelőző hét év során megjelent már különféle folyóiratokban, tanulmánykötetekben is. Hiszen a következő – egy középkori arab orvos-filozófus –, *Aveorres* nevét viselő egységben megjelenő írások minduntalan visszautalni látszanak az előzőekben már tárgyalt kérdésekre, problémákra, azzal együtt is, hogy az itt sorjázó szövegek további szempontokkal, eddig még nem tematizált olvasási és értelmezési szituációkkal egészülnek ki. A második fejezet címválasztása azért is lehet indokolt, mivel – a Jorge Luis Borges által is megörökített – Aveorres példáján keresztül szemléletessé válnak az időbeli és kulturális távolság, fordíthatatlanság által támasztott akadályok, szakadékok, főként akkor, ha a jelen felől szemléljük azt a középkori iszlám tudóst, aki sehogy sem boldogult Arisztotelész *Poétikáját* vizsgálva a tragédia és komédia szó adekvát lefordításával.

Aveorres, ha csak kompromisszumok, lemondások árán is, de végül valamiképpen csak dűlőre jut, az ő történetén keresztül pedig a hermeneutikai tapasztalatnak egy következő nagyon fontos komponensével ismerkedhetünk meg. „Nem más ez, mint a gadameri értelemben vett applikatív megértés követelménye, amelynek értelmében a műalkotás megértése nem merül ki a szöveg reprodukciójában, hanem az értelmezésben bomlik ki, amely viszont mindig tartalmaz (egzisztenciális) vonatkozást az értelmező helyzetére...” (152–153) Itt válik ugyanakkor világossá, hogy a hermeneutikai szituá-

ció elfogadásának szükségszerűen együtt kell járnia a kudarcok elfogadásával is, így a már címben jelzett – főként a nyelv szerepére, helyére vonatkoztatható – metaforapárnak is meg kell maradnia sajátos ambiguitásában.

Észre kell vennünk továbbá azt, hogy a kötet fent tárgyalt, második egységében kezdődik egyfajta hangsúlyeltolódás is, amelyet leginkább a hit, igazság, nem utolsó sorban pedig a pedagógia fogalmaival, illetve ezek sajátos konnotációival lehetne megragadni. Ez pedig nem függetleníthető a fent tárgyalt gadameri applikatív megértéstől sem. Hiszen ezek a tanulmányok a szövegolvasások és -értelmezések során körvonalazódó igazságtörténetek, tapasztalatok jegyében, azokról – elméleti és gyakorlati szinten is – hírt adva születtek. És ha előzetesen nem is fogalmazódik, fogalmazódhat meg valamiféle konkrét cél, mégsem múlik el következmények nélkül a fent tárgyalt hermeneutikai és esztétikai tapasztalatokból, az idegenséggel, a radikális Mással való találkozás és nem-értés pillanataiból való részesülés. Az utolsó egység ennek adja rendkívül szemléletes lenyomatát Németh László példáján keresztül.

Talán nem véletlen, hogy e jelentős írónak a kötet zárórészeiben főként nem irodalmi hagyatéka, hanem pedagógia vonatkozású munkássága, tapasztalatainak összegzése kerül bemutatásra, elemzésre. Egyben ezzel a példás életúttal, a holisztikus gondolkodás, a másikkhoz való odafordulás, a humán- és reáltudományok közötti hídképzés, dialógus-centrikusság be- és felmutatásával búcsúzik a kötet az olvasótól. A recenzió szerzője pedig azzal a reménnyel, hogy minél többen kezükbe veszik majd ezt a meglehetősen sokszínű, szakszerű, olvasmányos, nem utolsó sorban pedig a nyelv és a gondolkodás korlátainak áthidalására hívó és ösztönző kötetet.

(Orbán Gyöngyi: *Híd és korlát*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2014)

A hermeneutikai szituáció elfogadásának szükségszerűen együtt kell járnia a kudarcok elfogadásával is.